

Eduskunnan hallintovaliokunta

Asia: HE 9/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto Eduskunnan hallintovaliokunnalle liittyen hallituksen esitykseen eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä liittyen EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentävään lainsäädäntöön. Keskusliitto tarkastelee esitystä lapsen oikeuksien näkökulmasta. EU:n tietosuoja-asetus ja uudistuva tietosuojalainsäädäntö liittyvät merkittäväällä tavalla lasten oikeuksiin ja asemaan yhteiskunnan toimijoina.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi tietosuojalaki. Lailla täydennettäisiin ja täsmennettäisiin EU:n yleistä tietosuoja-asetusta. Esityksessä ehdotetaan, että samalla kumottaisiin henkilötietolaki sekä laki tietosuojalautakunnasta ja tietosuojavaltuutetusta.

Ehdotettu laki olisi henkilötietojen käsittelyyn sovellettava yleislaki. Yleistä tietosuoja-asetusta täydentävänä ja täsmäntävänä se ei muodostaisi itsenäistä ja kattavaa sääntelykokonaisuutta, vaan sitä sovellettaisiin rinnakkain tietosuoja-asetuksen kanssa. Tietosuojalain sääntelystä voitaisiin erityislainsäädännössä poiketa, jos poikkeaminen olisi mahdollista tietosuoja-asetuksen kansalliselle lainsäätäjälle antaman harkintamarginaalin puitteissa.

Yhtenä tietosuoja-asetuksen tavoitteena on ollut parantaa lasten suojaa henkilötietojen käsittelyssä. Lasten oikeudet korostuvat tietosuoja-asetuksessa paitsi 8 artiklassa (**Tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvään lapsen suostumukseen sovellettavat ehdot**) lisäksi useassa tietosuoja-asetuksen johdanto-osan kohdassa sekä muissa artikloissa. Tietosuoja-asetuksen mukaisesti ”erityisesti lasten henkilötietoja on pyrittävä suojaamaan, koska he eivät välttämättä ole kovin hyvin perillä henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä, seurauksista, asianomaisista suojoitoista tai omista oikeuksistaan” (johdanto 38 kohta). **Esimerkiksi kaikessa lapsiin kohdistuvaa tietojenkäsittelyä koskevassa tiedotuksessa ja viestinnässä on käytettävä niin selkeää ja yksinkertaista kieltä, että lapsen on helppo ymmärtää sitä** (johdanto-osan perustelukappale 58; myös 12 artikla ja 40 artikla)¹. **Profilointia ei saisi kohdistaa lapseen** (johdanto 38 ja 71 kohta). Lisäksi lapset hyötyvät tietosuoja-asetuksen selkeämmästä **oikeudesta tulla unohdetuksi** (17 artikla ”Oikeus tietojen poistamiseen”; johdannon 65 kohta).

¹ HE 9/2018 vp, s. 30, 42.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL)

- periaatteessa kannattaa tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamiseen suoraan lapselle (5 §) sovellettavaksi ikärajaksi kolmeatoista vuotta², mutta korostaa sitä, että se vaatii kokonaisvaltaista ja laajaa lapsen oikeuksien huomioon ottamista ja turvaamista sekä lainsäädännössä että sen täytäntöönpanossa.
- pitää puutteellisena esityksen lapsivaikutusten arviointia.
- kannattaa esityksen 34 § 1 mom 2 kohdan muotoilua: tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa rekisteröidyn terveydelle tai hoidolle taikka **rekisteröidyn** tai jonkun muun **oikeuksille**³.
- pitää tärkeänä sitä, että tietosuojalainsäädännön toimeenpanossa kiinnitetään riittävästi huomiota lasten oikeuksiin ja turvataan niiden toteutuminen. Esim. lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat työnsä tueksi riittävästi tietoa ja ohjausta tietosuojalainsäädäntöön liittyen. **Lainsäädännön arviointineuvosto kiinnitti lausunnossaan huomiota siihen, että EU:n tietosuoja-asetuksen soveltajakunta on laaja, jolloin lakia soveltavat lähinnä muut kuin asiantuntijat. Tästä syystä täytäntöönpanoa koskevan lain tulisi arviointineuvoston mukaan olla erityisen selkeä.**⁴
- ehdottaa, että tietosuojavaltuutetun toimistossa olisi lasten ja nuorten tietosuoja-asioihin erityisesti perehtynyt henkilö, joka voisi neuvoa ja ohjeistaa velvoitteiden tulkinnassa sekä huolehtia lasten ja nuorten tiedonsaannista sekä vanhempien ja ammattilaisten ohjaamisesta.

Perustelut

1) Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamiseen lapselle sovellettava ikäraja (5 §)

Tietosuoja-asetus rajoittaa lasten henkilötietojen käsittelyä ilman huoltajien suostumusta (tietosuoja-asetus 8 artikla). Tietosuoja-asetuksen ja lainsäädännön toimeenpano on **tasapainoilua lapsen suojelun ja osallistumisoikeuden välillä**. Tietosuoja-asetukseen liittyvässä keskustelussa on esitetty huolta siitä, että mikäli huoltajien lupaa koskeva ikäraja asetetaan liian korkealle, se vaikuttaa negatiivisesti lasten ja nuorten yksityisyyteen ja osallistumisen oikeuteen. Sosiaalinen media on keskeinen (päivittäinen) väline sosiaalisen kanssakäymiseen nuorille ja mahdollistaa osallistumista omassa ystäväpiirissä. Lapsen oikeuksien komitea on korostanut somen ja digitaalisen median merkitystä ja mahdollisuuksia esim. vammaisten lasten osalta. Se on siis tärkeä osa lasten osallistumisen mahdollisuuksia ja tämä tulee ottaa huomioon, kun ikärajakysymystä liittyen tietosuoja-asetukseen arvioidaan. Ikärajan asettaminen liian korkealle voi olennaisesti vaikeuttaa lapsien mahdollisuutta sosiaaliseen kanssakäymiseen ja mahdollisuuksiin ilmaista itseään verkossa.

² Lakiesityksen 5 §:ssä (Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamiseen lapselle sovellettava ikäraja) ehdotetaan säädettäväksi, että tarjottaessa tietoyhteiskunnan palveluja suoraan lapselle, lapsen henkilötietojen käsittely olisi lainmukaista vain, jos lapsi on vähintään 13-vuotias. Jos lapsi on alle 13 vuotta, tällainen käsittely, olisi lainmukaista vain siinä tapauksessa ja siltä osin kuin lapsen vanhempainvastuunkantaja on antanut siihen suostumuksen tai valtuutuksen. (HE 9/2018 vp, s. 84).

³ HE 9/2018 vp, s. 138.

⁴ Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto VNK/133/32/2018, s. 1.

Toisaalta on tuotu esille, että verkkoympäristössä toimimisessa on riskejä, joita nuorten on vaikea hallita ja ennakoida. YK:n lapsen oikeuksien komitea on useissa eri yhteyksissä nostanut esille verkkopalveluiden sisältämiin mainoksiin liittyvät ongelmat ja haitat lasten ja nuorten osalta. Yleisesti on myös moitittu epäselviä ja vaikeatajuisia verkkopalveluiden käytön ehtoja: aikuisellekin on haastavaa ymmärtää, mihin niissä sitoutuu⁵.

Keskusliitto korostaa tässä yhteydessä⁶, että ikärajan asettaminen lasta suojaavana ja toisaalta lapsen osallisuutta mahdollistavana tekijänä on riippuvainen siitä, miten kyetään turvaamaan laajemmin ja kokonaisvaltaisemmin lasten oikeuksiin vaikuttavia seikkoja esim. lainsäädännön toimeenpanon yhteydessä (tarkemmin lausunnon kohta 4, Tietosuojalainsäädännön toimeenpanon haasteista).

2) Lapsivaikutusten arviointi puutteellista

LSKL näkee ongelmana, että vaikka tietosuojasetus ja tietosuojalaki liittyvät hyvin oleellisesti lasten oikeuksiin, kokonaisvaltaista viitekehystä ja toimintastrategiaa lapsen oikeuksiin liittyen ei ole uudistuksen yhteydessä pohdittu. Näin on tehty esimerkiksi Ruotsin komiteamietinnössä Ny dataskyddslag Kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (SOU 2017:39). Myös muut asiat kuin ikärajan asettamiseen liittyvät kysymykset olisi tullut nostaa keskusteluun. LSKL painottaa, että uudistuksen yhteydessä olisi ollut syytä luoda lapsen oikeuksiin perustuva toimintasuunnitelma tietosuojaan liittyvien veloitteiden toteuttamiseksi.

Asiaan oli kiinnittänyt huomiota myös Lainsäädännön arviointineuvosto. Arviointineuvosto toi lausunnossaan esille, että lasten asemaa ja oikeuksia olisi tullut käsitellä esitysluonnoksessa myös muussa yhteydessä, kuin lasten ikärajaan liittyvissä kysymyksissä⁷.

3) Rajoitukset rekisteröidyn oikeuteen tutustua hänestä kerättyihin tietoihin (34 §)

Esityksen 34 §:ssä säädettäisiin niistä edellytyksistä, joilla rekisteröidyn oikeutta tutustua hänestä kerättyihin tietoihin voitaisiin rajoittaa. Säännös vastaa pääpiirteissään henkilötietolain 27 §:n 1 momentin 2 kohtaa.⁸ Säännökseen ehdotettaisiin lisäystä, jonka mukaan rekisteröidyn oikeutta tutustua tietoihin voitaisiin rajoittaa myös sen vuoksi, että **rekisteröidyn oikeuksille aiheutuisi vakavaa vaaraa**.

Säännöksen perusteluissa tuodaan esille, että tämä kattaisi myös tyypillisesti lastensuojeluasioissa esiintyvät tilanteet, jossa lapsi on rekisteröity ja hänen tietojensa antaminen huoltajalle olisi lapsen edun vastaista. Ehdotetun lisäyksen todetaan vastaavan viranomaisen nykyistä tulkintakäytäntöä. Ehdotettu 2 kohta olisi mahdollinen yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan 1 kohdan j alakohdan nojalla. Kyseisen kohdan mukaan rekisteröidyn oikeuksia on mahdollista rajoittaa rekisteröidyn suojelun tai muille kuuluvien

⁵ Kuluttaja-asiamiehen lausunto yleisen tietosuoja-asetuksen tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvän lapsen suostumusta koskevasta 8 artiklasta: ”Sosiaalisen median palveluille ja mobiilipeleille on tyypillistä, että mm. henkilötietojen käsittelyyn liittyvät käyttöehdot ovat hyvin pitkiä ja vaikeaselkoisia ja antavat palveluntarjoajalle usein rajoittamattomat mahdollisuudet käyttää kuluttajan palveluun tuottamaa sisältöä hyväkseen ja toisaalta rajoittavat merkittävästi kuluttajan oikeuksia (esim. Pokemon-sivuston käyttöehtojen kohdat 3, 12 ja 15).”

⁶ Keskusliitto korosti kyseistä asiaa myös aiemmassa asiaan liittyvässä lausunnossaan ”Lastensuojelun Keskusliiton lausunto yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) mietinnöstä ja työryhmän ehdotuksesta hallituksen esitykseksi uudeksi tietosuojalaksi.”

⁷ Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto VNK/133/32/2018, s. 5.

⁸ Tarkastusoikeutta ei ole, jos tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa rekisteröidyn terveydelle tai hoidolle taikka jonkun muun oikeuksille. Henkilötietolain 27 § 1 mom 2 kohta.

oikeuksien ja vapauksien varmistamiseksi. **LSKL kannattaa ehdotettua säännöksen muotoilua ja pitää sitä tarpeellisena lisäyksenä.**

4) Tietosuojalainsäädännön toimeenpanon haasteista

Keskusliitto pitää tärkeänä, että tietosuojalainsäädännön toimeenpanoa mietitään erityisesti lasten oikeuksien kannalta.

- Tietosuoja-asetuksen mukaan vanhempainvastuunkantajan suostumuksen ei olisi oltava tarpeen tarjottaessa **ennalta ehkäiseviä palveluja tai neuvontapalveluja** suoraan lapselle (johdanto 38 kohta). Myös hallituksen esityksessä asia todetaan⁹. Se, mitkä palvelut luetaan ennaltaehkäiseviksi palveluiksi tai neuvontapalveluiksi, kaippaa selkeyttämistä.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea painottaa **lasten ja nuorten, vanhempien digitaalisen median lukutaitoa ja ymmärrystä verkkopalvelujen käytöstä**. Lapsen oikeus osallistua verkkopalveluiden käyttämiseen ei saisi jäädä kiinni esim. pelkästään siitä, että vanhemmilla ei ole käsitystä kyseisestä palvelusta ja sen merkityksestä lapselle sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä. Huoltajien tulee myös ymmärtää, mihin he antavat luvan ja miten he kykenevät parhaalla mahdollisella ja lasta kunnioittavalla tavalla osallistumaan lapsensa verkkopalveluiden käytön ohjaukseen ja valvontaan. Se vaatii huoltajilta hyvää ymmärrystä digitaalisesta mediasta.

LSKL korostaa, että **lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta** sisältyy huoltajalle velvoite ennen päätöksentekoaan keskustella asiasta lapsen kanssa. Päätöstä tehdessään hänen on kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin (LHL 4 §). Sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus että laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta vahvistavat ajatusta lapsen tukemisesta ja ohjaamisesta kohti aikuisuutta ja asteittain lisääntyvää itsemääräämisoikeutta ja autonomiaa.

- YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut **mediakasvatuksen merkitystä**. Mediaskasvatus on keskeisessä roolissa, jotta lapset voisivat turvallisesti ja mielekkäällä tavalla käyttää verkkopalveluita. Mediaskasvatus on tärkeää paitsi **lapsille ja nuorille myös vanhemmille sekä lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille**. Komitea on suositellut verkkopalvelujen kehittämisessä yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa. Mediaskasvatus ja sen kehittäminen vaativat viranomaisten ja kolmannen sektorin yhteistyötä.
- Lasten oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä, että **lapset ja nuoret saavat riittävästi tietoa heille sopivalla tavalla heihin liittyvistä asioista**. YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut verkkopalveluun liittyvien tietojen (esim. ohjeet palvelun käytöstä ja tieto siitä, mihin sitoutuu) antamista lapsiystävällisellä tavalla: lapsen ja nuoren on tietojen perusteella ymmärrettävä, mihin hän on sitoutumassa ja millaisia riskejä palvelun käyttöön liittyy.
- LSKL pitää tärkeänä, että lapsen tai nuoren huoltajien **suostumuksen varmentamiseen ei edellytetä keinoja, jotka syrjivät perheitä esim. sosioekonomisen aseman perusteella**. Jos esim. huoltajan lupa varmennetaan luottokortin avulla, tulee muistaa, että tämä keino voi jättää aiheettomasti verkkomaailman ulkopuolelle niitä lapsia, joiden vanhemmilla ei ole kyseistä maksuvälinettä.
- Tietosuoja-asetuksessa korostetaan entistä selkeämmin rekisteröidyn oikeutta saada henkilötietonsa poistetuksi. Asetuksen mukaan oikeus tietojen poistamiseen on tärkeää, etenkin silloin, kun kyseessä ovat henkilötiedot on asetettu saataville lapsena ja ne halutaan myöhemmin

⁹ HE 9/2018 vp, s. 41.

poistaa. Oikeus tulla unohdetuksi on merkittävä lapsen oikeusturvan kannalta, mutta siihen liittyy myös haasteita: onko lapsella välttämättä kykyä ja keinoja hyödyntää tätä mekanismia?

Mekanismin tulee olla selkeä ja siitä tulee olla riittävästi tietoa, jotta myös lapset ja nuoret voivat sitä käyttää.

- Toistaiseksi missään virallisessa lähteessä ei ole pohdittu, kuka suostumuksen antaa esimerkiksi eroperheissä. Käytännössä ongelmaksi voi muodostua esimerkiksi se, tuleeko lupa/suostumus saada molemmilta huoltajilta vai riittääkö yhden huoltajan suostumus, kun **lapsen vanhemmat asuvat erillään mutta ovat molemmat lapsensa huoltajia ja erimielisiä suostumuksen suhteen.**
- Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten toiminnan tueksi on oltava selkeät ohjeet siitä, kuka antaa lapselle tai nuorelle luvan/suostumuksen verkkopalveluiden käyttöön. Tämä on tärkeää, jotta lapsilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet muun muassa sosiaalisen median käyttöön asuvatpa he vanhempiensa kanssa tai esim. sijaishuoltopaikassa.
- LSKL pitää tärkeänä, että tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain **voimaantulon jälkeen seurataan säännösten ja velvoitteiden vaikutuksia** sekä ikärajan asettamisen että muiden lasten oikeuksiin verkkomaailmassa liittyvien ratkaisujen suhteen.

5) *Tietosuojavaikuttetun rooli lasten asioissa*

Lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen kannalta olisi tärkeää, että tietosuojavaikuttetun toimistossa olisi lasten ja nuorten tietosuoja-asioihin erityisesti perehtynyt henkilö, joka voisi neuvoa ja ohjeistaa velvoitteiden tulkinnassa sekä huolehtia lasten ja nuorten tiedonsaannista sekä vanhempien ja ammattilaisten ohjaamisesta. Lasten ja nuorten asioissa on nykyisinkin useita kiperiä tietosuojaan liittyviä erityiskysymyksiä, joiden suhteen sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat kaipaisivat selkeyttämistä ja neuvontaa. Tietosuojavaikuttetulla on mm. Norjassa keskeinen rooli liittyen lasten tietosuojan toteutumiseen lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämällä tavalla.¹⁰

¹⁰ Ks. esim. NOU 2009:1. Individ og integritet. Personvern i det digitale samfunnet.; Prop. 47 L (2011–2012) Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak): Endringer i personopplysningsloven.; Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu (2016): Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsen_yksityisyyden_suoja_digitaalisessa_mediassa.pdf